

Л. В. СУБОТІН

РОЗВІДКИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК ПО БЕРЕГАХ оз. КАГУЛ ТА р. КАРАСУЛАК

У 1964 р. на узбережжі оз. Кагул (рис. 1) та р. Карасулак (рис. 2) загоном Дністро-Дунайської експедиції Інституту археології АН УРСР були проведені археологічні розвідки, якими виявлено ряд археологічних пам'яток різних історичних періодів¹.

Західний берег оз. Кагул

1. На північно-східній околиці с. Кірган Болградського району Одеської області, на березі озера знаходиться поселення епохи пізньої бронзи з керамікою сабатинівського типу. Культурний шар дорівнює 60 см. Площа поширення знахідок — 100×100 м².

2. На південний захід від с. Лиманське Болградського району, на високій терасі оз. Кагул знайдені уламки гончарного та ліпного посуду черняхівської культури і фрагменти римських амфор II—III ст. н. е. Площа поширення знахідок — 200×300 м. В береговому зрізі на глибині 35 см виявлено порушене поховання людини, яке супроводжувалось уламками двох сіроглиняних посудин черняхівського типу.

3. За 8 км на північ від с. Лиманське, на плато корінного берега оз. Кагул знайдені фрагменти ліпної кераміки епохи пізньої бронзи і римських амфор II—III ст. н. е. Крім того, у викиді траншеї, яка пересікає поселення, були знайдені уламки людських кісток та два черепи.

4. На південній околиці с. Чешмикію Вулканештського району Молдавської РСР, на високому березі озера виявлені залишки слов'янського поселення IX—X ст. На площі 100×200 м знайдені уламки гончарного посуду і грудки глиняної обмазки від жител. Культурний шар дорівнює 60 см.

Східний берег оз. Кагул³

5. На південній околиці с. Етулія Вулканештського району Молдавської РСР, на високому березі озера знайдено багато уламків по-

¹ У роботі загону взяли участь: Л. В. Суботін (керівник розвідок), Л. М. Матвієнко, Ф. А. Мітш, Г. П. Дем'яненко (учні Болградської школи № 2).

² Нумерація пам'яток в тексті відповідає нумерації на картах.

³ На східному березі оз. Кагул було вже відомо кілька археологічних пам'яток. Див. Е. К. Черниш, И. Т. Черняков. Археологические разведки в Подунавье.— КСИА АН СССР, № 99, М., 1964, стор. 93—96.

судин культури гумельниці (рис. 3, 3, 8, 11), черняхівської культури та слов'янської кераміки IX—X ст., а також грудки глиняної обмазки від жител. Площа поширення знахідок — 50×100 м. З півночі поселення відокремлене яром. Товщина культурного шару — 70 см.

6. За 1 км на південний схід від с. Етулія, на високій терасі озера зібрана кераміка епохи пізньої бронзи, черняхівської культури та слов'янський посуд IX—X ст. Площа поширення знахідок — 150×200 м.

7. На поселенні, відкритому в 1962 р. І. Т. Черняковим біля с. Етулія⁴, зібрані уламки кераміки епохи

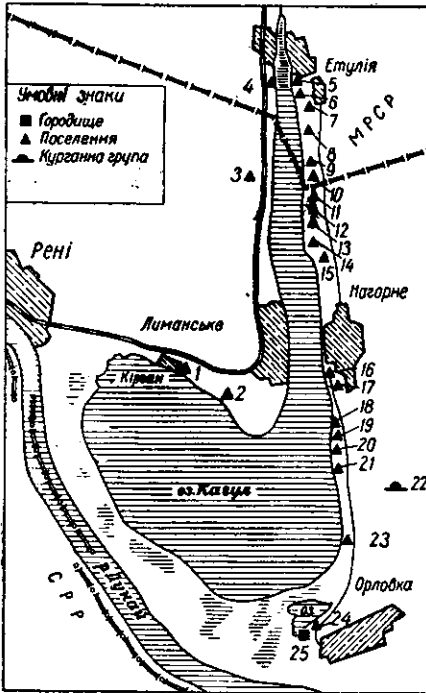

Рис. 1. Схема археологічних пам'яток берегів оз. Кагул.

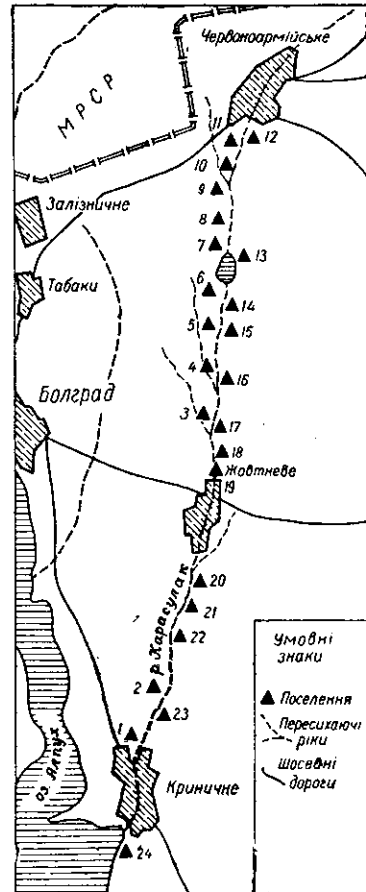

Рис. 2. Схема археологічних пам'яток берегів р. Карасулак.

пізньої бронзи, римських амфор і слов'янського посуду IX—X ст.

8. На південній околиці с. Етулія, на високій терасі оз. Кагул зібрані уламки кераміки епохи пізньої бронзи (рис. 4, 1), салтово-маяцької культури та слов'янська кераміка IX—X ст. Площа поширення знахідок — 100×500 м. З півночі, сходу і півдня поселення обмежено балками.

9. У південно-східному напрямку біля с. Етулія, на високому березі оз. Кагул знайдені фрагменти кераміки культури гумельниці та уламки слов'янського посуду IX—X ст., прикрашеного хвилястим орнаментом. Територія поселення 50×100 м. З півдня і півночі воно обмежене балками.

10. За 300 м на південь від вищезгаданого місцезнаходження ви-

⁴ Вказ. праця, стор. 93.

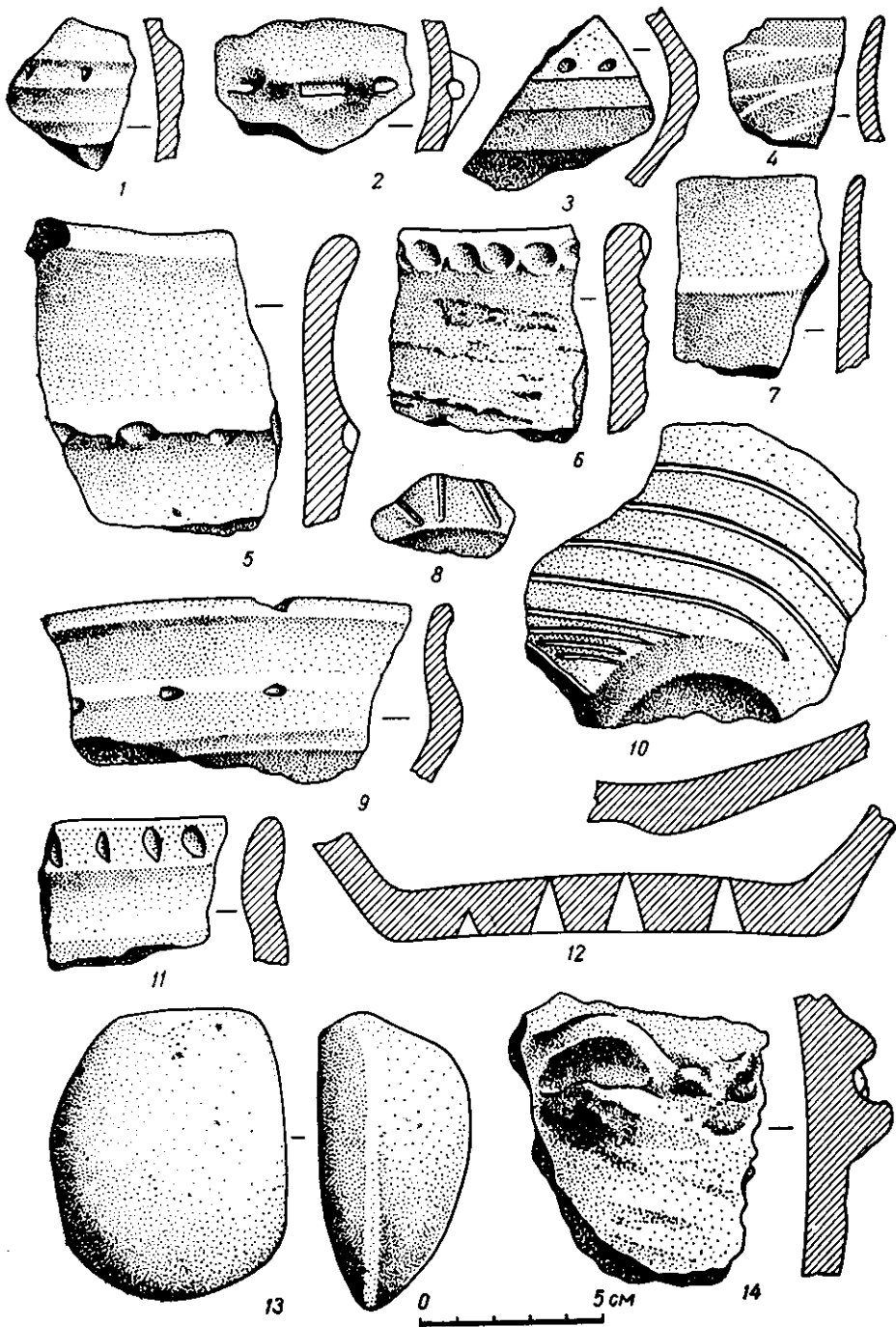

Рис. 3. Кераміка культури гумельниці (1, 2, 4–7, 9, 10, 12–14 — Нагорне; 5, 8, 11 — Етулія).

явлені залишки стародавнього поселення. Площа його становить 50×100 м. З півдня і півночі поселення обмежене ярками, з заходу — обривом берега оз. Кагул, з сходу — невисоким валом. На його поверхні зібрані уламки посуду культури гумельниці, фрагменти ручок та рифлених стінок римських амфор II—III ст. н. е., уламки лощеного посуду салтово-маяцької культури (рис. 4, 12, 13) і слов'янська кераміка IX—X ст. (рис. 4, 15). На поселенні також знайдені уламки зернотерок і грудки глиняної обмазки від жител.

11. За 6 км на південь від с. Нагорне Болградського району знайдені уламки кераміки епохи пізньої бронзи, римського часу, салтово-маяцької культури та фрагменти слов'янської кераміки IX—X ст. (рис. 4, 14). Площа поширення знахідок — 40×120 м. Територія поселення з півдня і півночі обмежена ярами.

12. У південному напрямку від вищезгаданого місцезнаходження, на високій терасі берега озера (висота — до 15 м) знайдені уламки кераміки культури гумельниці, фрагменти римських амфор II—III ст. н. е., салтово-маяцького та слов'янського посуду IX—X ст. Площа поширення знахідок — 50×100 м.

13. На високій терасі берега оз. Кагул знайдені уламки римських амфор II—III ст. н. е. та слов'янської кераміки IX—X ст., орнаментованої хвилястими та горизонтальними лініями.

14. За 4 км на північ від с. Нагорне, на високій терасі берега оз. Кагул зібрані уламки ліпної сіроглиняної кераміки епохи пізньої бронзи. Площа поширення знахідок — 50×100 м.

15. На плато берега оз. Кагул знайдені уламки кераміки салтово-маяцької культури та фрагменти слов'янського посуду IX—X ст. Площа поширення знахідок — 100×250 м.

16. На південній околиці с. Нагорне, на останці плато (висота — до 15 м), обмеженого з усіх боків ярами, зібрано велику кількість уламків сіроглиняного, ліпного та гончарного посуду черняхівської культури (рис. 4, 2—11) і фрагментів римських амфор II—III ст. н. е. Площа поширення знахідок — 60×100 м.

17. На південь від с. Нагорне, на мисі, утвореному берегом оз. Кагул (висота — 20 м) та впадаючою в озеро балкою, знайдено багато уламків посуду культури гумельниці, черняхівської культури та фрагментів римських амфор II—III ст. н. е. Кераміка культури гумельниці поділяється на дві групи: 1) уламки тонкостінних лощених посудин, прикрашених канелюрами, різними заглибленнями і розписаних білою фарбою (рис. 3, 1, 2, 4, 7, 9); 2) уламки товстостінного, грубого посуду, прикрашеного наліпним валиком з пальцевими заглибленнями (рис. 3, 5, 6, 10). Серед знахідок є уламок денця друшляка з конічними отворами (рис. 3, 12), уламки двох кам'яних сокир з асиметричним лезом (рис. 3, 13). На поселенні трапляється багато грудок глиняної обмазки та кісток тварин. Площа поширення знахідок — 60×100 м. Товщина культурного шару дорівнює 2 м.

18. За 2 км на південь від с. Нагорне, на плато берега оз. Кагул знайдена кераміка салтово-маяцької культури та слов'янський посуд IX—X ст. (рис. 4, 16). Площа поширення знахідок — 50×80 м.

19. На плато берега оз. Кагул (висота — до 20 м) зібрані фрагменти ліпної кераміки сабатинівського типу епохи пізньої бронзи та гончарної кераміки черняхівської культури. Площа поширення знахідок — 100×200 м.

20. На південь від с. Нагорне, на високому березі оз. Кагул знайдені уламки римських амфор II—III ст. н. е. і гончарного посуду черняхівської культури. Площа поширення знахідок — 60×100 м.

21. За 6 км на північ від с. Орловка Болградського району Одеської області, на високому березі оз. Кагул (18 м) знайдені уламки

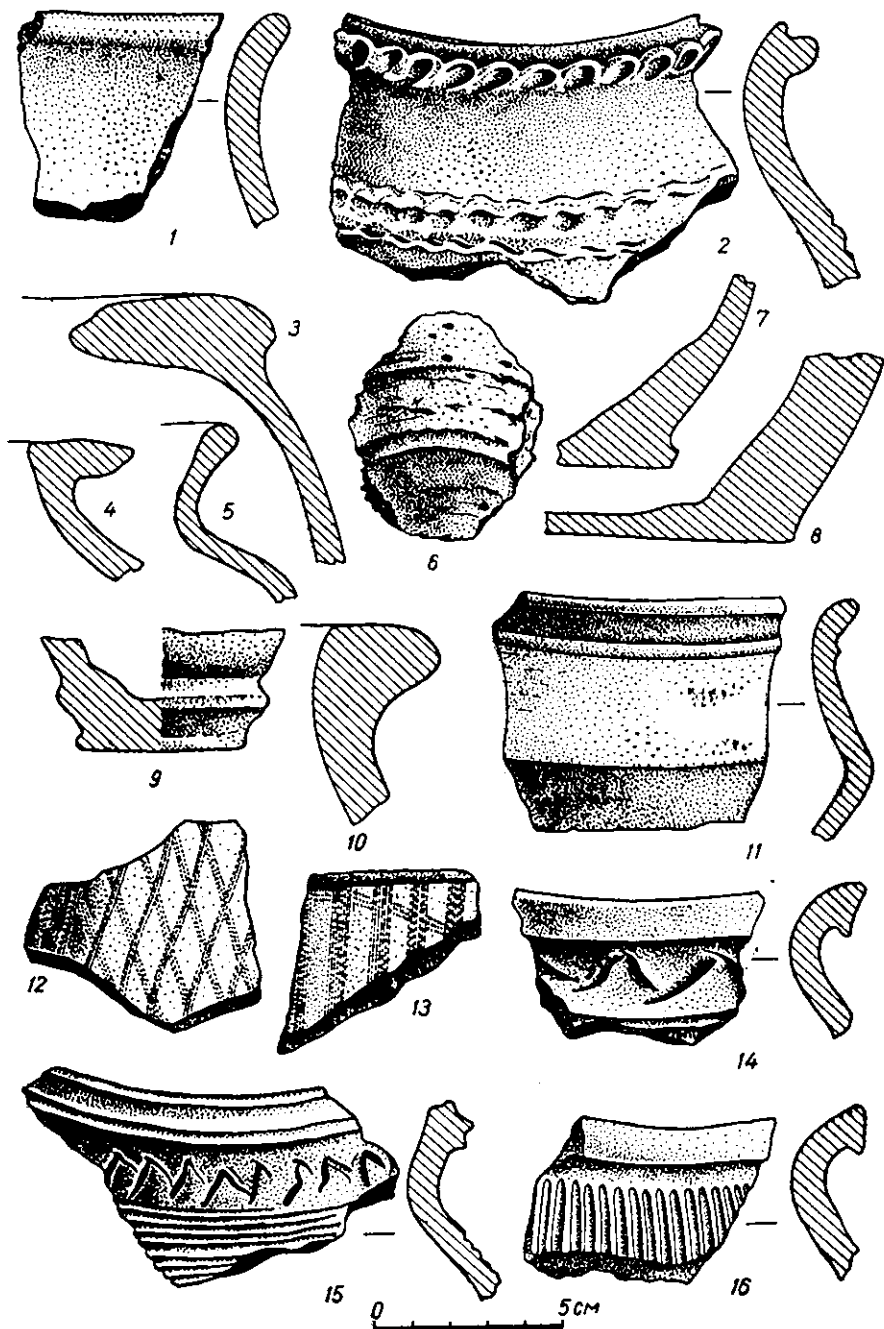

Рис. 4. Кераміка епохи пізньої бронзи (1 — Етулія), черняхівської культури (2—11 — Нагорне), салтово-маяцької культури (12, 13 — Етулія), слов'ян IX—X ст. (14 — Нагорне, 15 — Етулія, 16 — Нагорне).

посуду черняхівської культури, салтово-маяцької культури та слов'ян IX—X ст.⁵

22. У південно-східному напрямку від поселення Орловка I знаходяться 5 курганів висотою від 1,5 до 3 м і діаметром від 30 до 50 м. Поверхня курганів розорана, на одному з них простежуються залишки кромлеху.

23. На високій терасі берега оз. Кагул, біля с. Орловка знайдені фрагменти кераміки епохи пізньої бронзи. Площа поширення знахідок — 60×80 м.

Правий берег р. Карасулак

1. На північній околиці с. Криничне Болградського району Одеської області, на схилі берега річки зібрані уламки ліпної кераміки епохи пізньої бронзи⁶. Площа поширення знахідок — 40×60 м.

2. За 2,5 км на північний схід від с. Криничне, на схилі берега річки знайдені фрагменти ліпного посуду баночної форми сабатинівського типу, римських амфор II—III ст. н. е. та слов'янського посуду IX—X ст. Площа поширення знахідок — 100×300 м.

3. За 3 км на північ від с. Жовтневе Болградського району, на місці, утвореному долиною р. Карасулак та її притокою, знайдені уламки кераміки епохи пізньої бронзи, черняхівської культури та римських амфор II—III ст. н. е. Площа поширення знахідок — 100×200 м.

4. За 5 км на північ від с. Жовтневе⁷, на північному мисі, утвореному р. Карасулак і впадаючою в неї балкою, на площі 70×150 м зібрані невиразні фрагменти ліпного посуду епохи пізньої бронзи та римських амфор II—III ст. н. е.

5. За 7 км на південь від с. Червоноармійське Болградського району Одеської області знайдені уламки ліпного посуду епохи пізньої бронзи. Площа поширення знахідок — 40×60 м.

6. На південь від Кубейського водосховища, біля с. Червоноармійське зібрані уламки ліпного посуду епохи пізньої бронзи. Площа поширення знахідок — 70×150 м.

7. На північ від Кубейського водосховища, на площі 70×300 м зібрані уламки ліпного посуду епохи пізньої бронзи.

8. За 3 км на південь від с. Червоноармійське, на площі 100×200 м знайдені уламки ліпного посуду пізньої бронзи, фрагменти кераміки черняхівської культури та червоноглиняних римських амфор II—III ст. н. е.

9. Біля с. Червоноармійське, на південному мисі, утвореному долиною р. Карасулак та впадаючою в неї балкою, зібрано велику кількість уламків ліпних, товстостінних і тонкостінних лощених посудин сабатинівського типу епохи пізньої бронзи. На поверхні багато кісток тварин та дрібного каміння. Площа поширення знахідок — 100×300 м.

10. За 2 км на південь від с. Червоноармійське, на північному мисі, утвореному долиною р. Карасулак і впадаючою в неї балкою, зібрані уламки ліпного посуду епохи пізньої бронзи та римських амфор II—III ст. н. е. На розораній поверхні поселення зустрічається багато каміння та грудок глиняної обмазки (можливо, від жителів).

⁵ Біля с. Орловка вже відомі залишки римського управління I—III ст. н. е. (Орловка I) та багатощарового поселення (Орловка II). Див. Е. К. Черныш, И. Т. Черныков. Вказ. праця, стор. 96. На рис. 1 — пункт 24 і 25.

⁶ Біля с. Криничне вже відомі археологічні пам'ятки — поселення слов'ян IX—X ст. (Криничне I, II). Див. Т. Б. Федоров. Население Прутско-Днестровского междуречья в I тыс. н. э.— МИА, № 89, М., 1962, стор. 210, 249; И. Т. Черныков. Археологические разведки в юго-западных районах Одесской области.— Архив ОДАМ.

⁷ Біля с. Жовтневе раніше було відкрито поселення передкіфського часу (Жовтневе I). Див. И. Т. Черныков. Некоторые археологические находки с территории Болградского района, Одесской области.— МАСП, вып. 4, Одесса, 1962, стор. 140.

11. На південній околиці с. Червоноармійське знайдено велику кількість уламків посуду епохи пізньої бронзи та римських амфор II—III ст. н. е. (рис. 5, 3, 5), кераміки черняхівської (рис. 5, 6, 7, 9, 11, 13) та салтово-маяцької культур. Серед знахідок є крем'яний скребок, пряслице, орнаментоване канелюрами (рис. 5, 8), уламок пряслиця, прикрашеного відбитками палички (рис. 5, 10), уламок придонної частини посудини черняхівської культури, орнаментованої пальцевими заглибленнями (рис. 5, 12). На розораній поверхні поселення зустрічається багато кісток тварин та дрібного каміння. Площа поширення знахідок — 150×400 м.

Лівий берег р. Карасулак

12. Біля с. Червоноармійське зібрано багато уламків посуду епохи пізньої бронзи, прикрашеного наліпним валиком. На розораній поверхні поселення трапляються кістки тварин та дрібне каміння. Площа поширення знахідок — 60×200 м.

13. На південь від с. Червоноармійське, поблизу північного берега Кубейського водосховища зібрані фрагменти посуду епохи пізньої бронзи, античних амфор IV—III ст. до н. е., уламок фасоської амфори з клеймом (рис. 5, 1) та уламок світлоглиняних римських амфор II—III ст. н. е. (рис. 5, 4). Площа поширення знахідок — 60×120 м.

14. За 1,5 км на південь від Кубейського водосховища знайдено уламки римських амфор II—III ст. н. е., посуду салтово-маяцької культури та фрагмент кераміки слов'ян IX—X ст. Площа поширення знахідок — 100×300 м.

15. За 1 км на південь від вищезгаданого місцезнаходження зібрана кераміка епохи пізньої бронзи, уламки римських амфор II—III ст. н. е. та гончарного посуду черняхівської культури. Площа поширення знахідок — 100×120 м.

16. За 5 км на північ від с. Жовтневе, на площі 80×120 м, обмеженій з півночі і півдня ярками, зібрані уламки ліпного сіроглиняного посуду епохи пізньої бронзи, прикрашеного наліпними валиками, лощеного посуду черняхівської культури та фрагменти римських амфор II—III ст. н. е.

17. За 3 км на північ від с. Жовтневе знайдена кераміка епохи пізньої бронзи, уламки посуду черняхівської культури та фрагменти слов'янської кераміки IX—X ст. Площа поширення знахідок — 60×80 м.

18. У північному напрямку від с. Жовтневе, на площі 80×300 м знайдено уламки посуду епохи пізньої бронзи.

19. На північній околиці с. Жовтневе, на площі 60×80 м знайдено уламки кераміки епохи пізньої бронзи та римських амфор II—III ст. н. е.

20. На березі р. Карасулак, за 3 км на південь від с. Жовтневе зібрано уламки ліпного посуду епохи пізньої бронзи, римських амфор та гончарного сіроглиняного посуду черняхівської культури. Площа поширення знахідок — 60×80 м.

21. На плато берега р. Карасулак знайдені фрагменти ліпного посуду епохи пізньої бронзи та черняхівської культури. З півдня територія поселення обмежена яром.

22. За 5 км на південь від с. Жовтневе, на площі 100×200 м зібрані уламки кераміки епохи пізньої бронзи, римських амфор II—IV ст. н. е., посуду черняхівської культури та фрагменти слов'янського посуду IX—X ст. Серед знахідок є уламок ручки ребристої амфори IV ст. н. е. з круглим клеймом (рис. 5, 2).

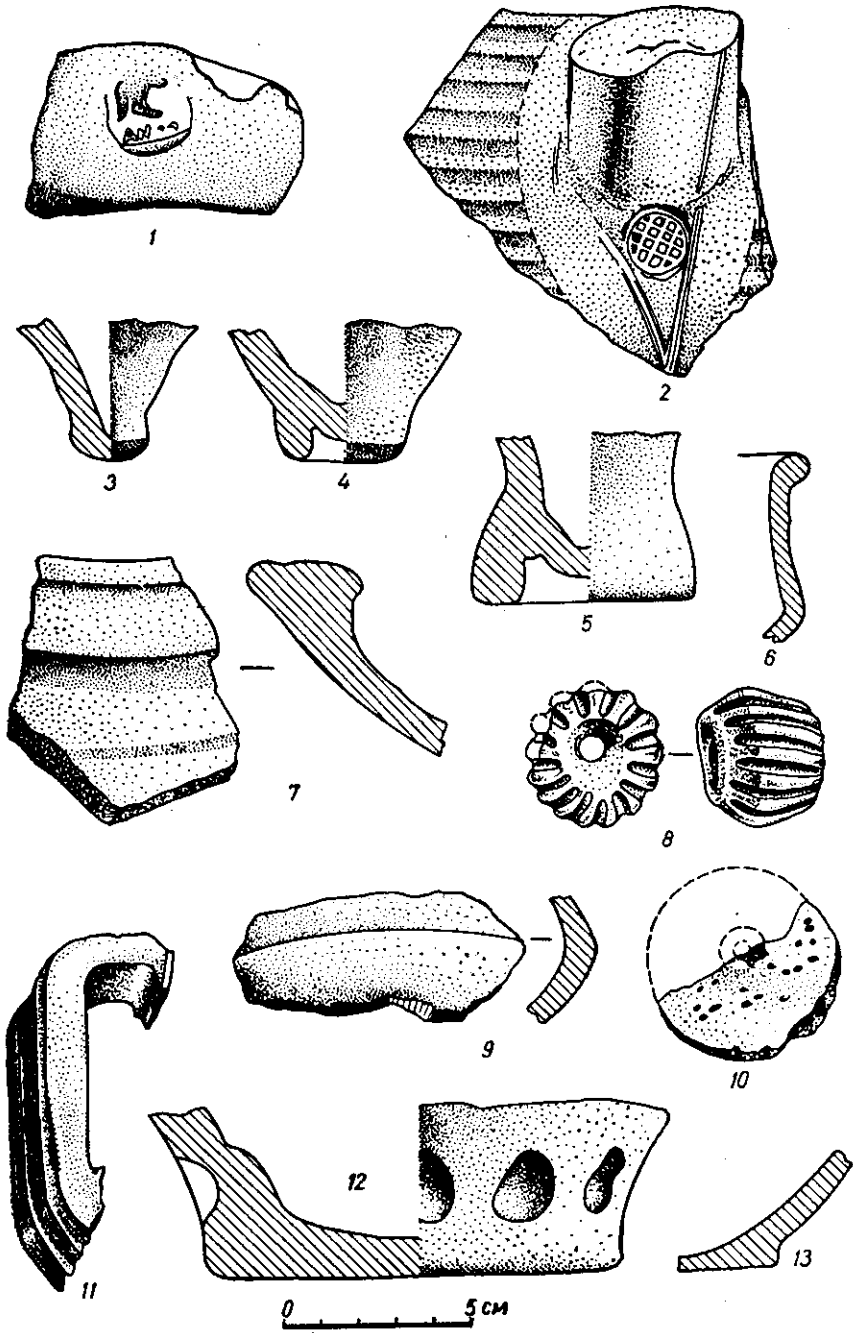

Рис. 5. Кераміка з поселень на берегах р. Карасулак (1, 3—13 — Червоноармійське; 2 — Жовтнєве).

23. На північно-східній околиці с. Криничне знайдено уламки посуду епохи пізньої бронзи та черняхівської культури.

24. Біля с. Криничне, за 1 км на південь від гирла р. Карасулак, що впадає в оз. Ялпуг, знайдено уламки посуду епохи пізньої бронзи та римських амфор II—III ст. н. е. Площа поширення знахідок — 100 × 200 м.

Всього в результаті археологічних розвідок, проведених по берегах оз. Кагул та р. Карасулак, виявлено 5 поселень енеолітичної культури гумельниці, 31 поселення епохи пізньої бронзи, 1 поселення античного часу, 18 поселень черняхівської культури, 9 поселень салтово-маяцької культури та 16 поселень слов'ян IX—X ст., а також зафіксовано 24 місцезнаходження уламків римських амфор II—III ст. н. е. Відкриті археологічні пам'ятки доповнюють відомості про давню історію одного з районів Північно-Західного Причорномор'я.

Л. В. СУББОТИН

РАЗВЕДКИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ПАМЯТНИКОВ НА БЕРЕГАХ оз. КАГУЛ И р. КАРАСУЛАК

Резюме

В 1964 г. на берегах оз. Кагул и р. Карасулак Днестро-Дунайской экспедицией Института археологии АН УССР были проведены археологические разведки, в результате которых открыто 5 поселений энеолитической культуры гумельницы, 31 поселение эпохи поздней бронзы, 1 античное поселение, 18 поселений черняховской культуры, 9 поселений салтово-маяцкой культуры и 16 поселений славян IX—X вв.